

Original Article

Social Accountability in Health Governance: A Conceptual Analysis

Ahmad Nejatian^{1*}, Mohammad Arab¹, Amirhossein Takian¹, Kioumars Ashtarian²

¹ Department of Health Management, Policy and Economics, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences (TUMS), Tehran, Iran

² Department of Public Policy, Faculty of Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Article history:

Received: 08 February 2025

Revised: 03 May 2025

Accepted: 05 April 2026

ePublished: 19 June 2026

*Corresponding author:

Ahmad Nejatian, Department of Health Management, Economics and Policy, Faculty of Health, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Email: nejatian52@gmail.com

Background and Objective: Social accountability, a crucial dimension of governance, significantly impacts people's satisfaction and the overall performance of health systems. Despite increased attention to this concept in recent years, a common understanding of its dimensions within health governance remains elusive. This research aims to analyze social accountability in the context of health governance, identifying its prerequisites and outcomes.

Materials and Methods: The present study was conducted using the concept analysis method based on the Walker and Avant model. A total of 25 scientific articles related to social accountability in health governance, spanning the period from 2010 to 2023, were reviewed.

Results: Social accountability in health governance can be defined as a technique or strategy in which citizens actively participate and receive information—either directly or indirectly—about the actions or inaction taken by health system officials. Citizens pose questions, and these officials respond within their authority. Based on their judgment, people can either encourage or punish them. To effectively implement social accountability at the governance level, several prerequisites deserve attention. Social accountability yields positive results across various levels of Service Providers, Society, and Governance.

Conclusion: Social accountability in health system governance depends on the demands of the general public. Increasing health literacy and empowering the community to exercise its rights will improve social accountability in the health system. Therefore, it is suggested that health policymakers, in addition to making officials accountable, pay attention to creating skills and opportunities for public demand.

Keywords: Concept analysis, Health policy, Social accountability

Extended Abstract

Background and Objective

Good governance is recognized as a fundamental pillar for strengthening health systems and improving public sector performance. Among the various dimensions of good governance, accountability has consistently been one of the most critical mechanisms for enhancing transparency, responsiveness, equity, and public trust. Over the past two decades, the concept of social accountability has attracted increasing attention from policymakers, international organizations, and researchers due to its role in strengthening state-citizen interaction, improving health system performance, enhancing transparency, reducing corruption, and promoting public participation. In the health sector, social accountability is acknowledged as an effective strategy for improving service quality, increasing equity, empowering communities, and enhancing the legitimacy of health institutions.

Despite the widespread use of this concept, there is no consensus regarding its definition, dimensions, and boundaries. Literature reviews indicate that social accountability is often used interchangeably with concepts, such as accountability, answerability, responsibility, responsiveness, and social responsibility. This conceptual ambiguity has hindered the development of theoretical knowledge and the design of effective implementation mechanisms for establishing social accountability within health systems. Furthermore, while numerous studies have examined various dimensions of accountability, few have systematically analyzed social accountability within the context of health governance.

Clarifying this concept is significant, as recent governance reforms have increasingly relied on citizen participation and participatory decision-making. Without a clear understanding of social accountability, accountability mechanisms may be limited to government reporting, thereby overlooking the active role of citizens in monitoring, evaluating, and influencing public decisions. Therefore, a precise conceptual clarification is essential for developing evidence-based policies and strengthening health governance.

Accordingly, this study aimed to analyze the concept of social accountability in health governance, identify its defining characteristics, antecedents, consequences, and empirical manifestations, and provide an operational definition. This research aimed to provide a foundation for future studies, the formulation of health policies, and the design of effective social accountability mechanisms.

Materials and Methods

This study used the Walker and Avant method of concept analysis, a well-known approach in health and nursing sciences for clarifying complex and evolving concepts. The analysis was conducted in eight steps: selecting the concept, determining the aims of the analysis, examining the uses of the concept, identifying defining attributes, constructing model and related cases, identifying antecedents and consequences, and

defining empirical referents.

To collect evidence, a comprehensive search was conducted in international databases (Scopus, Web of Science, PubMed, Google Scholar) and Persian databases (SID, Magiran, and Irandoc) for studies published between 2010 and 2023. The keywords "social accountability," "accountability," "health governance," and "governance," along with their Persian equivalents, were used for the search.

Initially, 242 records were identified. After removing duplicates and screening titles and abstracts, relevant studies were reviewed in full. Finally, 25 sources—including scientific articles, books, and authoritative international reports—were selected for the analysis. Data were analyzed using the constant comparative method to extract common patterns, define attributes, and identify core dimensions of the concept.

Results

The analysis showed that social accountability is a concept that goes beyond governmental accountability or administrative accountability. It is, in fact, a governance strategy based on continuous interaction among citizens, civil society, and public institutions. In this approach, citizens are not merely recipients of health services; rather, they act as active participants who monitor government performance, question public decisions, assess policy implementation, and influence the behavior and performance of public institutions through organized collective action.

The literature review showed that the main defining attributes of social accountability include informed and active citizen participation, access to reliable and transparent information, the ability to raise questions and make demands, accountability of officials, continuous dialogue between the government and society, the simultaneous use of formal and informal accountability mechanisms, and the existence of incentives or enforcement measures that can influence the performance of officials. Together, these features show that social accountability is a dynamic, participatory, and two-way process and should not be viewed merely as an administrative or supervisory mechanism.

The analysis also showed that the realization of social accountability depends on a set of structural, political, and social conditions. The main antecedents identified in the literature included political commitment by the government, transparent governance structures, a strong civil society, independent media, free access to information, institutional capacity, public trust, citizen awareness, appropriate legal frameworks, and real opportunities for public participation. These conditions provide the necessary foundation for the effective functioning of social accountability mechanisms.

The consequences of social accountability could also be classified at three levels.

At the level of health service delivery, social accountability leads to improved service quality, greater managerial accountability, greater transparency, reduced corruption, better resource allocation, increased efficiency and effectiveness of health interventions, and greater attention to health

equity. It also encourages healthcare organizations to be more accountable to the needs and expectations of patients and the community.

At the community level, social accountability increases public trust, empowers citizens, strengthens social capital, expands civic participation, supports citizens' rights, and improves the relationship between society and government institutions. It also creates the conditions for sustained public participation in health governance.

At the governance level, this concept contributes to greater legitimacy of public institutions, stronger democracy, improved evidence-informed policymaking, increased transparency, better balance in power relations between the government and citizens, and ultimately sustainable development. Therefore, social accountability is not merely a monitoring tool, but also a strategy for improving the performance of public institutions and strengthening health system governance.

Based on the findings of this analysis, social accountability in health governance can be defined as follows:

"Social accountability is a governance strategy through which informed and engaged citizens, either directly or through intermediary institutions, such as non-governmental organizations, professional associations, media, elected representatives, and other oversight bodies, question the actions or inactions of policymakers, managers, and healthcare providers. Public officials, within the scope of their legal authority and responsibilities, are expected to respond, and citizens can influence governance processes through social, political, or legal mechanisms by encouraging desirable performance or demanding corrective action."

This definition shows that social accountability is not merely a one-way obligation in the part of the government to provide explanations. Rather, it is a continuous and two-way process in which both the government and citizens play active roles. Unlike administrative accountability, social accountability requires genuine citizen participation and mechanisms that can translate public demands into improvements in performance and governance decision-making.

Discussion

The findings of this study demonstrate that social accountability must be distinguished from concepts, such as responsiveness, responsibility, answerability,

and organizational accountability. While "responsiveness" is a necessary component of social accountability, it is insufficient on its own. In addition to officials' responsiveness, social accountability requires active citizen participation, transparency, public oversight, performance evaluation, and the genuine ability of citizens to influence the decisions and behaviors of those in authority.

Furthermore, the results indicate a shift in governance paradigms from hierarchical, state-centric models to participatory models, in which citizens have evolved from passive service recipients to central actors in governance. Within this framework, accountability is viewed as a shared responsibility among the state, health organizations, civil society, professional associations, the media, and citizens.

The primary theoretical contribution of this study is the integration of fragmented perspectives on social accountability into a coherent conceptual framework for its application in health governance. By identifying the defining characteristics, antecedents, consequences, and empirical manifestations of this concept, this study reduces existing ambiguities and provides a foundation for further theoretical and empirical research. Additionally, the clear distinction between social accountability and related concepts can contribute to greater integration within governance studies and the development of standardized measurement tools.

Conclusion

This concept analysis demonstrates that social accountability is a fundamental pillar of health governance. Its realization requires informed and empowered citizens, transparent institutions, political commitment, open access to information, independent media, appropriate legal frameworks, institutional capacity, and genuine opportunities for public participation.

The operational definition provided in this study establishes a theoretical framework for future research, the development of measurement tools, the evaluation of social accountability interventions, and the formulation of evidence-based policies in health governance. Furthermore, it can assist policymakers, health system managers, and researchers in designing participatory governance mechanisms, promoting transparency, enhancing public trust, reducing corruption, strengthening citizen engagement, and ultimately improving health system performance and legitimacy.

Please cite this article as follows: Nejatian A, Arab M, Tekain A, Ashtarian K. Social Accountability in Health Governance: A Conceptual Analysis. *Avicenna J Nurs Midwifery Care*. 2026; 34(2): 131-141 DOI: 10.53208/ajnm.34.2.131

پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه حکمرانی سلامت، یک تحلیل مفهوم

احمد نجاتیان^{۱*}، محمد عرب^۱، امیر حسین تکیان^۱، کیومرث اشتریان^۲

۱. گروه مدیریت، اقتصاد و سیاست‌گذاری سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۲. گروه سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

سابقه و هدف: پاسخ‌گویی اجتماعی یکی از ابعاد حکمرانی محسوب می‌شود که نقش مهمی در جلب رضایتمندی مردم و بهبود عملکرد نظام سلامت بر عهده دارد. هر چند در سال‌های اخیر توجه زیادی به این مفهوم شده است ولی هنوز درک یکسانی از این مفهوم و ابعاد آن در حکمرانی سلامت وجود ندارد. این پژوهش به‌منظور تحلیل مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه حکمرانی سلامت و تعیین پیش‌نیازها و نتایج آن انجام شده است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش با روش تحلیل مفهوم مدل والکر و آوانت در ۲۵ مطلب علمی مرتبط جست‌وجو شده از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳ انجام شد.

یافته‌ها: براساس یافته‌ها پاسخ‌گویی اجتماعی در حکمرانی سلامت را می‌توان یک تکنیک یا استراتژی تعریف کرد که در آن، شهروندان مشارکت‌جو و آگاه به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در مورد اقدامات یا عدم اقدامات از مسئولان نظام سلامت به‌طور رسمی یا غیررسمی سؤال می‌کنند و مسئولان در حدود اختیارات خود به آنها پاسخ می‌دهند و مردم می‌توانند براساس قضاوت خود، این افراد را تشویق یا تنبیه کنند. برای پیاده‌سازی پاسخ‌گویی اجتماعی در سطح حکمرانی پیش‌نیازهایی مورد نیاز است و پاسخ‌گویی اجتماعی باعث ایجاد نتایج مثبتی در سطح واحد ارائه‌کننده خدمات، جامعه و حکمرانی می‌شود.

نتیجه‌گیری: پاسخ‌گویی اجتماعی در حکمرانی نظام سلامت وابسته به مطالبه‌گری عموم جامعه است. افزایش سواد سلامت و توانمندسازی جامعه نسبت به احقاق حقوق خود باعث بهبود پاسخ‌گویی اجتماعی در نظام سلامت خواهد شد. لذا پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران حوزه سلامت علاوه بر الزام پاسخ‌گویی مسئولان، به ایجاد مهارت و فرصت مطالبه‌گری عمومی در این حوزه توجه کنند.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری سلامت، پاسخ‌گویی اجتماعی، تحلیل مفهوم

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۹/۰۳

تاریخ ویرایش مقاله: ۱۴۰۴/۱۱/۲۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۱/۱۶

تاریخ انتشار مقاله: ۱۴۰۵/۰۳/۲۹

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی همدان محفوظ است.

* نویسنده مسئول: احمد نجاتیان، گروه مدیریت، اقتصاد و سیاست‌گذاری سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

ایمیل: nejatian52@gmail.com

استناد: نجاتیان، احمد؛ عرب، محمد؛ تکیان، امیرحسین؛ اشتریان، کیومرث. پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه حکمرانی سلامت، یک تحلیل مفهوم. مجله مراقبت پرستاری و مامایی ابن سینا، بهار ۱۴۰۵؛ ۳۴(۲): ۱۴۱-۱۳۱

مقدمه

در طی دوران مختلف دچار تحول شده و به‌تدریج تعریف آن گسترده‌تر شده است. در اوایل دهه ۱۹۸۰ پاسخ‌گویی عمدتاً به حسابرسی توسط حساب‌رسان عمومی و بیشتر در حوزه امور مالی اطلاق می‌شد. رامزک و داننیک (۱۹۹۸) پاسخ‌گویی را رابطه‌ای می‌دانند که در آن، فرد یا سازمان در برابر عملکرد یا اختیاری که به او محول کرده‌اند باید پاسخ دهد [۳]. در اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست‌ویکم این تغییرات مفهومی با تحرکات اجتماعی مانند مدیریت نوین دولتی در انگلستان و بازسازی دولت در آمریکا همراه بود [۴].

پاسخ‌گویی یکی از ابعاد مهم حکمرانی محسوب می‌شود که نقش مهمی در جلب رضایتمندی مردم و بهبود عملکرد دستگاه‌های عمومی بر عهده دارد. پاسخ‌گویی علاوه بر اعتماد عمومی مردم به نظام‌های اداری باعث افزایش اثربخشی ارائه خدمات در بخش سلامت و آموزش، بهبود کیفیت حکمرانی و دموکراسی، و کاهش فساد می‌شود [۱]. در حوزه سلامت تحقیقات زیادی درباره نقش پاسخ‌گویی در بهبود مراقبت‌های سلامت باکیفیت و در دسترس وجود دارد [۲]. ریشه کلمه پاسخ‌گویی از ریشه انگلو نورمان است و مفهوم آن

این گونه تعریف می‌کند: الزام دانشکده‌های پزشکی برای جهت‌دهی به آموزش، پژوهش، و خدماتشان به سمت نگرانی‌های اولویت‌دار سلامت در جامعه، منطقه، و کشوری که در آن خدمت می‌کنند [۱۲]. علاوه بر آموزش پزشکی، حوزه پژوهش نیز پژوهش‌های پاسخ‌گو به جامعه را پژوهش‌هایی می‌داند که نیازها و دغدغه‌های جامعه را برطرف می‌کند [۱۳].

از طرفی پاسخ‌گویی (Responsiveness) به عنوان یکی از اهداف نظام سلامت نیز تعریف شده است. خسروی و همکاران (۱۴۰۰) مشارکت، شفافیت، عدالت، کارایی، کنترل فساد، مسئولیت‌پذیری، اثربخشی، اخلاق محوری، قانون‌مداری، و پایداری را از شاخص‌های پاسخ‌گویی برشمردند و می‌توان از آنها برای ارزشیابی حکمرانی نظام سلامت استفاده کرد [۱۴]. شجاع و همکاران (۱۴۰۱) مفهوم پاسخ‌گویی در پرستاری را «توجهات یا جواب منطقی پرستار در برابر مسئولیتی که به‌ازای آن دارای اختیارات و استقلال است و باعث رضایت و افزایش کیفیت مراقبت‌های پرستاری می‌شود» تعریف کردند [۱۵] که به نظر می‌رسد این تعریف نزدیک‌ترین تعریف به پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه حکمرانی باشد.

با توجه به اینکه در نظام سلامت ایران هنوز ابعاد مختلف مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی از منظر حکمرانی در نظام سلامت به‌طور دقیق تشریح نشده است و نبود پاسخ‌گویی مناسب یکی از مشکلات نهادهای عمومی و دولتی به‌شمار می‌آید که نیازمند اقدام لازم است، این پژوهش به‌منظور تحلیل این مفهوم و ویژگی‌های آن برای ایجاد درک واحد از این مفهوم در حوزه حکمرانی و مدیریت نظام سلامت انجام شده است.

برای این منظور از یکی از روش‌های تحلیل مفهوم به‌روش کیفی استفاده شد تا درک عمیقی درباره موضوع را برای ما فراهم آورد. تحقیقات کیفی، روشی نظام‌مند برای گردآوری و تحلیل داده‌های غیرعددی است که در جهت شناخت مفاهیم، دیدگاه‌ها، و تجارب مختلف استفاده می‌شود.

روش کار

برای انجام این پژوهش از روش تحلیل مفهوم، که یک روش پژوهش کیفی محسوب می‌شود، استفاده شده است. هدف نهایی این روش تحقیق، بهبود درک ما از چگونگی استفاده از یک مفهوم در زمینه علمی خاص است. این روش تحقیق در حوزه‌های مختلف علوم کاربرد زیادی دارد.

مفهوم، یک چهارچوب انتزاعی برای ایجاد درک از یک موضوع برای سازماندهی، نام‌گذاری و معنابخشی به ویژگی‌های آن است. تبیین یک مفهوم، طبقه‌بندی و تعیین خصوصیات یک پدیده را توسعه می‌دهد و بررسی نقاط قوت و ضعف یک مفهوم را امکان‌پذیر می‌کند. مورخان و فیلسوفان از گذشته‌های دور همواره در پی تبیین استفاده از مفاهیم در فرهنگ‌ها و جوامع و علوم بوده‌اند [۱۶].

تقسیم‌بندی‌های زیادی در مورد مفهوم پاسخ‌گویی وجود دارد که بر مبنای یکی از این نوع تقسیم‌بندی‌ها، بسته به ماهیت نهادی که سازمان یا افراد باید به آن پاسخ‌گو باشند پاسخ‌گویی‌های سیاسی، قانونی، اداری، اجتماعی، و حرفه‌ای تعریف می‌شوند. پاسخ‌گویی اجتماعی یک موضوع قابل‌توجه در علوم سیاسی و اجتماعی است و از سال ۲۰۰۰ تعداد مقالاتی که به این موضوع پرداخته‌اند افزایش یافته است.

صندوق توسعه سازمان ملل (۲۰۱۰) پاسخ‌گویی اجتماعی را نوعی از پاسخ‌گویی می‌داند که حاصل فعالیت مردم و نهادهای مدنی برای پاسخ‌گومودن حاکمیت و تلاش‌های حاکمیت و بازیگران دیگر مانند رسانه‌ها و بخش خصوصی برای پاسخ‌دادن به این فعالیت‌ها است [۵]. پاسخ‌گویی اجتماعی با مشروعیت‌بخشی به تصمیمات حاکمیت می‌تواند به‌عنوان یک راهبرد یا ابزاری برای نهادهای حاکمیتی به‌کار برده شود [۶].

با وجود تأکید زیاد بر اهمیت پاسخ‌گویی اجتماعی در حکمرانی مدرن، هنوز این مفهوم به‌طور کامل تشریح و مرزبندی نشده است. وجود مشابهت زیاد در کاربرد دو مفهوم پاسخ‌گویی (Accountability) و مسئولیت‌پذیری (Responsibility) باعث شده برخی محققان هنگام استفاده از این عناوین دچار سردرگمی شوند. هرچند فرهنگستان زبان و ادب فارسی واژه پاسخ‌گویی را برای مفهوم «کانتبیلیتی» (accountability) انتخاب کرده است [۷] ولی در ادبیات علمی فارسی این واژه به‌جای مسئولیت‌پذیری به استفاده می‌شود. البته این مشکل فقط مربوط به زبان فارسی نیست و در زبان‌های فرانسوی، پرتغالی، اسپانیایی، آلمانی، و دانمارکی کلمات مجزایی برای این دو مفهوم وجود ندارد [۸]. به‌دلیل اهمیت پاسخ‌گویی در سازمان‌ها تحلیل این مفهوم بسیار مهم است. این دو مفهوم قرن‌ها به جای یکدیگر استفاده شده‌اند [۹] و استفاده نادرست از این مفاهیم می‌تواند به مشکلاتی در فهم دقیق برنامه‌های حکمرانی منجر شود.

مسئولیت‌پذیری شامل الزامات عملی و الزامات اخلاقی برای اجرای درست نقش و وظایف است. حسینیان و همکاران (۱۳۹۶) مسئولیت‌پذیری اجتماعی را تعهد تصمیم‌گیران برای اقداماتی تعریف کرده‌اند که علاوه بر تأمین منافع خود، موجبات بهبود رفاه جامعه را نیز فراهم می‌آورد [۱۰].

در زبان فارسی مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی در نظام سلامت به‌ویژه در حوزه حکمرانی به‌درستی تعریف نشده است و چندین کاربرد متفاوت از این مفهوم وجود دارد. گاهی این اختلاط معانی باعث درک نادرست از این مفهوم در حوزه‌های مختلف نظام سلامت شده است.

مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی در آموزش پزشکی (Social Accountability in Medical Education) کاملاً با کاربرد این مفهوم در حکمرانی سلامت متفاوت است [۱۱]. سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۹۵ پاسخ‌گویی اجتماعی در آموزش پزشکی را

اجتماعی در حکمرانی بخش عمومی و حکمرانی نظام سلامت تفاوتی ندارد، تحقیق در موضوع حکمرانی به‌طور عام نیز بررسی شد. بر همین اساس، کلیدواژه‌های social، governance، accountability، public accountability، Health، و معادل‌های آنها در فارسی شامل سلامت، پاسخ‌گویی اجتماعی، پاسخ‌گویی عمومی، پاسخ‌دهی، جواب‌گویی، مسئولیت‌پذیری، و حکمرانی در پایگاه‌های استنادی معتبر و در دسترس مانند Medline، Social Sciences Citation Index، Google Scholar، Google، SID، magiran، و Irandoc با محدودیت زمانی ۲۰۱۰ تا انتهای ۲۰۲۳ بررسی شد. در جست‌وجوی اولیه در پایگاه‌های معتبر علمی، تعداد ۲۴۲ مقاله و مطلب شناسایی شد. پس از بررسی عنوان و نام نویسندگان، موارد مشابه و تکراری (۷۸ مورد) حذف گردید. در مرحله بعد، خلاصه مقالات، کتب و گزارش‌ها مورد ارزیابی قرار گرفت و ۸۳ مطلب به‌دلیل بی‌ارتباطی با موضوع تحقیق یا فقدان ارزش علمی کافی کنار گذاشته شد. درنهایت، متن کامل ۸۱ منبع مطالعه شد که پس از غربالگری نهایی، ۲۵ منبع شامل ۱۸ مقاله منتشرشده در نشریات علمی معتبر، چهار کتاب، و سه گزارش رسمی برای تجزیه و تحلیل انتخاب کردیم (نمودار ۱).

برای اطمینان از پایایی نتایج، از روش بررسی همکاران، ممیزی تحقیق، و ثبت دقیق مراحل استفاده کردیم. همچنین، جهت روایی یافته‌ها، تحلیل عمیق، و بررسی تطبیقی منابع به‌کار گرفته شد. این رویکرد موجب شد نتایج تحقیق از پشتوانه علمی و اعتبار کافی برخوردار باشد.

یکی از مدل‌های تحلیل مفهوم مربوط به مطالعات پرستاری است که توسط والکر و آوانت در سال ۲۰۰۴ معرفی شده و برای تولید یک تئوری از آن استفاده می‌شود [۱۷]. مدل تحلیل محتوای والکر و آوانت یک روش مرحله‌ای است که برای به‌دست‌آوردن یک تعریف عملیاتی از مفهوم استفاده می‌شود. این مدل شش مرحله دارد:

۱. انتخاب مفهوم؛ ۲. تعیین هدف یا اهداف تحلیل؛ ۳. شناسایی تمام کاربردهای مفهوم مورد تحلیل؛ ۴. تعیین ویژگی‌های تعریف‌شده از مفهوم؛ ۵. ساخت نمونه‌های مدل؛ ۶. ساخت نمونه‌های مرزی، مرتبط، مخالف؛ ۷. مشخص‌کردن پیشایندها و پیامدهای مفهوم؛ ۸. و نمود تجربی مفهوم مورد نظر.

برای انجام این پژوهش، اقدامات زیر انجام شد:

۱- انتخاب مفهوم

با توجه به هدف مطالعه، مفهوم «پاسخ‌گویی اجتماعی» در حوزه حکمرانی سلامت برای تحلیل انتخاب شد.

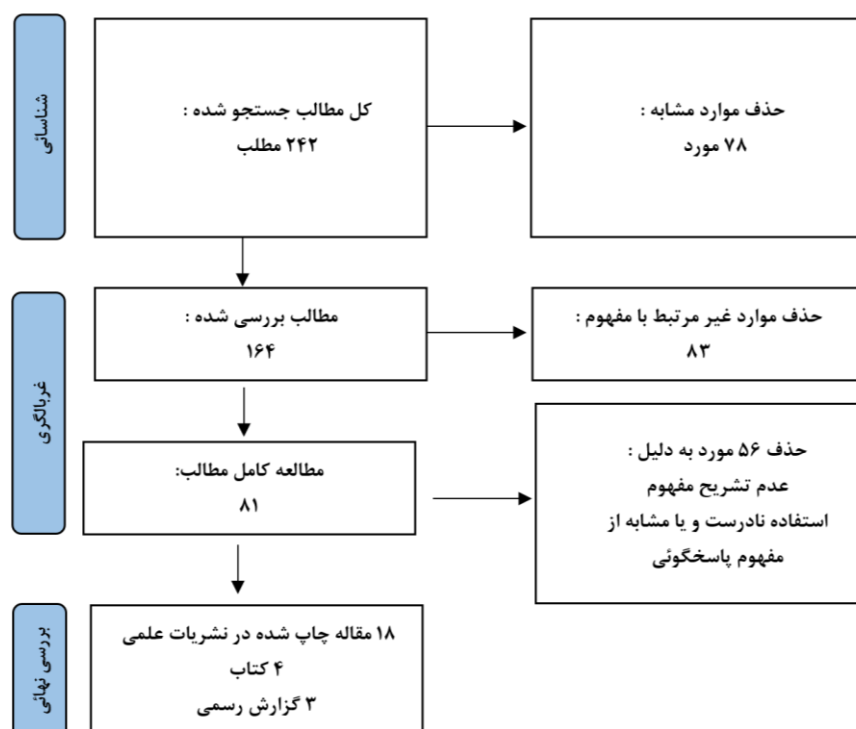
۲- اهداف تحلیل

الف: تعیین کاربردهای مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی در علوم مختلف
ب: بررسی مفاهیم و کاربردهای مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه حکمرانی سلامت

ج: تعیین ویژگی‌های پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه حکمرانی سلامت

د: تعیین پیش‌نیازها و نتایج پیاده‌سازی پاسخ‌گویی اجتماعی حکمرانی سلامت در سطح جامعه.

برای دسترسی به منابع وسیع‌تر و از آنجاکه مفهوم پاسخ‌گویی

نمودار ۱. نمودار پریسما انتخاب مطالب برای تحلیل مفهوم

نتایج

تعریف مفهوم

براساس تحلیل ویژگی‌های تعریف‌شده در مطالب مورد مطالعه می‌توان تعریف زیر را از پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه حکمرانی سلامت ارائه داد: «پاسخ‌گویی اجتماعی یک تکنیک یا استراتژی است که در آن، شهروندان مشارکت‌جو و آگاه به‌طور مستقیم یا

غیرمستقیم (به‌وسیله نهادهای واسطه‌ای مانند نمایندگان، رسانه‌ها، جوامع مدنی، و نهادهای نظارتی) در مورد اقدامات یا عدم اقدامات از سیاست‌گذاران و کارگزاران نظام سلامت به‌طور رسمی یا غیررسمی سؤال می‌کنند و سیاست‌گذاران و کارگزاران نظام سلامت در حدود اختیارات خود به آنها پاسخ می‌دهند و مردم می‌توانند براساس قضاوت خود، این افراد را تشویق یا تنبیه نمایند»

شکل ۱. ویژگی‌های پاسخ‌گویی اجتماعی براساس یافته‌های پژوهش

پیش‌نیازها

برای پیاده‌سازی یک رویکرد پاسخ‌گویی اجتماعی مؤثر در سطح حکمرانی نظام سلامت نیاز به تعدادی پیش‌نیاز داریم. براساس یافته‌های این مطالعه، مهم‌ترین پیش‌نیازها عبارت‌اند از: مشارکت جمعی و توانمندی مردم، بافتار سیاسی اجتماعی و تاریخی متناسب با پاسخ‌گویی، اراده سیاسی نظام سلامت برای پاسخ‌گویی، وجود ساختارها و فرایندهای پاسخ‌گویی، وجود استانداردهای عملکرد و شرح وظایف، ارتباط وزارت بهداشت و مردم،

احزاب سیاسی ساختارمند، ارتباط مردم و نهادهای مدنی با یکدیگر، دسترسی به اطلاعات، وجود رسانه، وجود فناوری مناسب، و امکان‌پذیری تغییر در رفتار.

اثرات پاسخ‌گویی اجتماعی

با جمع‌بندی نتایج از پاسخ‌گویی شرح داده‌شده در مطالب مورد مطالعه می‌توان اثرات پاسخ‌گویی اجتماعی را در سطوح حکمرانی نظام سلامت، جامعه و ارائه خدمت به‌شرح جدول ۱ خلاصه کرد.

جدول ۱. اثرات پاسخ‌گویی اجتماعی در حکمرانی نظام سلامت براساس یافته‌های پژوهش

در سطح خدمت	در سطح جامعه	در سطح حکمرانی
✓ بهبود کمیت و کیفیت خدمات نظام سلامت	✓ توانمندسازی مردم	✓ بهبود حکمرانی
✓ کاهش فساد کارگزاران	✓ ایجاد اعتماد عمومی به کارکنان نظام سلامت	✓ توسعه کشور
✓ افزایش شفافیت	✓ هم‌بستگی اجتماعی	✓ افزایش مشروعیت حاکمیت نزد مردم
✓ توجه به نیازهای گروه‌های آسیب‌پذیر	✓ حس قوی‌تر شهروندی	✓ تعمیق دموکراسی
✓ پاسخ بهتر به بحران‌ها	✓ افزایش عدالت اجتماعی	✓ بهبود رابطه دولت و مردم
	✓ حفاظت از حقوق مردم	✓ بقای سیاسی دولت
	✓ تقویت نشاط اجتماعی	✓ تعادل قدرت بین مردم و حکومت

مورد نمونه

مورد نمونه یک وضعیت واقعی یا فرضی است که تمامی ویژگی‌های مفهوم را دربردارد. وضعیت زیر یک نمونه فرضی از پاسخ‌گویی اجتماعی در حوزه سلامت است:

انجمن حمایت از حقوق بیماران مبتلا به کمبود ایمنی اکتسابی (ایدز) از بدو تشکیل دارای ارتباط مؤثر با وزارت بهداشت بوده است و اعضای هیئت‌مدیره جلسات فصلی را با مسئولان اداره ایدز برگزار می‌کنند. اخیراً وزارت بهداشت کاهش یارانه پرداختی به داروهای مورد نیاز این بیماران را مصوب کرده است. اعضای هیئت‌مدیره انجمن، شکایت خود را از طریق کمیسیون اصل نود قانون اساسی به مجلس شورای اسلامی ارائه دادند. هم‌زمان اعضای هیئت‌مدیره جلسه‌ای رسانه‌ای با حضور تعدادی از بیماران فراهم کردند. مجلس وزیر بهداشت را فراخواند و وزیر در کمیسیون در حضور اعضای هیئت‌مدیره، اولویت‌های مبارزه با کرونا را دلیل قطع یارانه داروی این افراد نام برد. به‌دلیل قانع‌نشدن اعضای هیئت‌مدیره و اعضای کمیسیون اصل نود، وزارت بهداشت موظف به اختصاص مجدد یارانه دارو و پرداخت غرامت به افراد زیان‌دیده شد.

مورد مرزی

مورد مرزی یک وضعیت واقعی یا فرضی است که برخی از ویژگی‌های مفهوم را دربردارد ولی به‌طور کامل شامل این تعریف نیست. مورد زیر یک نمونه فرضی در حوزه دارو سازی است:

سازمان غذا و دارو به‌دلیل افزایش قیمت ارز، قیمت دارو را افزایش داد. مردم و رسانه‌ها از این اقدام ناراضی هستند. رسانه ملی با دعوت از مسئولان شرکت‌های داروسازی و با حضور کارشناسان علت افزایش قیمت‌ها را بررسی کردند. داروسازان با ارائه شواهدی قیمت تمام‌شده دارو را بیشتر از این مبالغ اعلام کردند. همچنین وزیر بهداشت در کمیسیون بهداشت مجلس توضیحاتی در این مورد ارائه داد، ولی به‌رغم نارضایتی مردم و اعضای کمیسیون و کارشناسان، قیمت‌های دارو کاهش نیافت.

مورد مرتبط

موردی است فرضی یا واقعی که مفهومی مرتبط با مفهوم اصلی را بیان می‌کند. مثال زیر یک موقعیت فرضی است:

شورای عالی سلامت و امنیت غذایی اعلام کرد در برنامه‌ای برای کاهش مصرف کودهای صنعتی و سموم کشاورزی به‌جهت ارتقای سلامت جامعه و کاهش وابستگی به خارج، از ابتدای سال آینده از کشاورزانی که در تولید محصولات خود از کودهای آلی و روش‌های بیولوژیک برای مبارزه با آفات استفاده کنند حمایت می‌کند. در این زمینه، وزارت جلساتی را با سندیکاهای کشاورزان برگزار کرد و ضمن اعلام این برنامه‌ها نظرات آنها را در مورد مشکلات کشاورزان پرسید.

در مورد مرتبط شرح‌داده‌شده فوق، مفهوم مسئولیت‌پذیری

اجتماعی که گاهی مشابه با پاسخ‌گویی اجتماعی است شرح داده شده است.

مورد مخالف

مورد مخالف وضعیتی واقعی یا فرضی است که دقیقاً مخالف مفهوم مورد مطالعه را نشان می‌دهد. موقعیت زیر یک موقعیت فرضی در حوزه حکمرانی سلامت و نشان‌دهنده نبود پاسخ‌گویی است.

آلودگی هوا یکی از معضلات شهرهای بزرگ و ازجمله تهران است. سالانه با شروع فصل زمستان موضوع آلودگی هوای این کلان‌شهر مورد توجه قرار می‌گیرد. هر سال با افزایش میزان آلاینده‌ها در برخی روزها مدارس و ادارت تعطیل می‌شود. برخی شواهد وجود بنزین بی‌کیفیت و مازوت‌سوزی در نیروگاه‌های اطراف تهران را عامل این آلودگی می‌دانند و به‌رغم سؤالات مکرر مردم و رسانه‌ها و نهادهای مدنی همواره این موضوع ازسوی مسئولان انکار می‌شده است و هیچ پاسخ قانع‌کننده‌ای به افکار عمومی داده نشده است.

نمود تجربی مفهوم مورد نظر

در بررسی متون، پژوهشگران هیچ پرسش‌نامه یا ابزار استاندارد و آزمون شده‌ای در مورد سنجش پاسخ‌گویی اجتماعی (با مفهوم تشریح‌شده فوق) نیافتند ولی بانک جهانی در گزارشی در سال ۲۰۱۰ مواردی مانند مشارکت شهروندان در انتخاب دولت، آزادی بیان، آزادی اجتماعات، و آزادی رسانه‌ها را به‌عنوان شاخص‌های صدا و پاسخ‌گویی اعلام کرده است که براساس آن سالیانه کشورهای جهان را ارزیابی می‌کند [۱۸].

بحث

با توجه به یافته‌های این مطالعه پاسخ‌گویی اجتماعی می‌تواند یک تکنیک باشد که در آن، فقط از یک ابزار و روش برای پاسخ‌گویی به جامعه استفاده می‌شود یا می‌تواند یک استراتژی باشد که مداوم و شامل استفاده از چندین اقدام باشد. در نگاه تکنیکال، این ابزار یا روش فقط یک بُعد گیرنده خدمات یا ارائه‌کننده را شامل می‌شود؛ مانند ایجاد کمیته‌های سلامت جامعه که در آن، نمایندگان مردم ضمن مشارکت در مدیریت بخش سلامت می‌توانند به‌نماینده‌گی از جامعه پرسشگری کنند. این روش هرچند می‌تواند به‌طور بخشی مؤثر باشد ولی با توجه به ابعاد مختلف اجتماعی و سیاسی موضوعات، نیازمند نگاهی عمیق‌تر به انگیزه‌ها و شرایط اجتماعی است [۱۹].

در دیدگاه استراتژیک، پاسخ‌گویی اجتماعی شامل طیف وسیعی از اقدامات در دو طرف و همچنین محیط توانمندساز و هماهنگی همه اجزا و نیازمند تداوم و تکرار است. براساس این دیدگاه نمی‌توان با یک اقدام مقطعی به اهداف واقعی پاسخ‌گویی اجتماعی رسید. معمولاً اعمال این روش نیازمند تصمیم‌گیری در سطح کلان

سیاسی و اجتماعی است که از طریق تصویب قوانین جامع اعمال می‌شود [۲۰].

در یافته‌های این پژوهش نشان داده شد در مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی نقش مردم بسیار مهم و تأثیرگذار است. برعکس دیدگاه سنتی که این پاسخ‌گویی را وظیفه سیاست‌گذاران، مدیران، و ارائه‌کنندگان خدمات عمومی می‌دانستند و مردم در این رابطه منفعل در نظر گرفته می‌شدند، در این مفهوم مردمی که توانمند و به موضوعات آگاه‌اند و در نهادهای مدنی با یکدیگر ارتباط مداوم دارند، نقش اصلی را در پاسخ‌گو نگه‌داشتن مسئولان بر عهده دارند. این موضوع در تعاریف متعدد از پاسخ‌گویی اجتماعی آورده شده است [۵]، [۲۱]. مشارکت مردم در حکمرانی به‌منظور پاسخ‌گو نگه‌داشتن حاکمیت بسته به بافت جامعه دارای شکل‌های مختلف است ولی نکته مهمی که باید به آن توجه کنیم، نقش مهم بازیگران غیردولتی (نهادهای مدنی) و ارتباط مردم با این بخش است [۲۲]. سؤال کردن مردم و جامعه از مسئولان و پاسخ‌خواهی از آنان می‌تواند به‌طور مستقیم از طریق مراجعه به دستگاه‌ها و استفاده از سازوکارهای تدارک دیده‌شده مانند دیدار با مسئولان یا شکایت از طریق نهادهای رسمی باشد؛ یا رسانه‌ها و نهادهای مدنی و نمایندگان مردم می‌توانند این نقش واسطه را ایفا کنند. امروزه رسانه‌ها به‌ویژه رسانه‌های اجتماعی نقش مهمی در پاسخ‌گومودن مسئولان بر عهده دارند [۲۳].

پاسخ‌گویی اجتماعی می‌تواند هم در رابطه با اقدامات، تصمیمات، و سیاست‌های اتخاذشده در حوزه سلامت باشد و هم درباره نبود اقداماتی که مورد نیاز مردم بوده است. به‌دلیل اهمیت موضوع، ترک فعل یا انجام‌ندادن اقدامات مورد انتظار توجه به این بخش در علوم سیاست‌گذاری در حال افزایش است. در حوزه عدالت در سلامت نقش اقدام‌نکردن در مورد پیشران‌های ساختاری عدالت در سلامت بسیار برجسته است [۲۴].

از دیگر ویژگی‌های پاسخ‌گویی اجتماعی این است که سؤالات شهروندان و درخواست‌های آنان می‌تواند از طریق مکانیسم‌های رسمی مانند ثبت شکایت یا حضور در کمیته‌های مشارکتی باشد یا از طریق غیررسمی مانند انتشار مطالب در رسانه‌ها. مکانیسم‌های رسمی پاسخ‌گویی اجتماعی معمولاً در اختیار نهادهای حاکمیتی یا نظارتی هستند. برخی از این مکانیسم‌ها مانند پاسخ‌گویی وزیر و مسئولان وزارت بهداشت به مجلس شورای اسلامی و نهادهای نظارتی است. امروزه با توسعه نقش رسانه‌ها به‌ویژه رسانه‌های جمعی و رسانه‌های اجتماعی که به تک‌تک شهروندان این فرصت را فراهم می‌کنند تا از دولت و مسئولان مطالبه‌گری کنند نقش این مسیر پاسخ‌گویی اجتماعی بسیار برجسته‌تر شده است.

مسئولان و سیاست‌گذاران نیز فقط در چهارچوب اختیارات و شرح وظایف خود باید به جامعه پاسخ دهند و سؤال کردن درباره اموری که خارج از مسئولیت فرد است نمی‌تواند او را ملزم به پاسخ‌گویی کند. در قانون اساسی ایران نیز به‌صراحت به رابطه

وظیفه و پاسخ‌گویی اشاره شده است [۲۵].

شاید مهم‌ترین ویژگی پاسخ‌گویی اجتماعی توانمندی مردم در تشویق و تنبیه کارگزاران بنابه تشخیص آنها از درستی یا نادرستی پاسخ آنهاست که اصطلاحاً قابلیت اعمال نظر شهروندان در برابر قضاوتشان نامیده می‌شود. شاید بتوان گفت زمانی پاسخ‌گویی اجتماعی به‌درستی پیاده‌سازی می‌شود که مردم قدرت و توان و اختیار این را داشته باشند تا کارگزاران را تشویق و تنبیه نمایند، در غیر این صورت صرف پاسخ‌دهی که الزام به بازخواست کردن از طرف شهروندان و پاسخ‌دادن از سوی مسئولان [۲۶] است فقط شامل ارائه اطلاعات و توجیه عملکرد بوده و نمی‌تواند باعث تصحیح روندها و سیاست‌ها بشود.

برای پیاده‌سازی پاسخ‌گویی اجتماعی در سطح حکمرانی، شرایط و بافت جامعه نقش بسیار تأثیرگذار دارد. وجود فرهنگ پاسخ‌گویی در جامعه که ناشی از نیروهای تاریخی، اجتماعی، و سیاسی است می‌تواند در جهت تسهیل یا جلوگیری از موفقیت پروژه‌های پاسخ‌گومودن حکمرانی بسیار مؤثر باشد و باید در طرح‌ریزی مداخلات حتماً مدنظر قرار گیرد. هرچند استانداردهای جهانی پاسخ‌گویی اجتماعی نقش مهمی در راهنمایی کشورها دارد، اما اجرای موفقیت‌آمیز آنها به بافتار کشور بستگی دارد [۲۷].

این مطالعه نشان داد اراده سیاسی دولت برای پاسخ‌دهی به جامعه عامل بسیار مهمی است. دولت‌ها و نهادهایی که مشروعیت خود را از جانب مردم می‌دانند، پاسخ‌گویی بهتری به جامعه خواهند داشت، برخلاف دولتهایی که براساس روش‌های غیردموکراتیک روی کار آمده‌اند. وجود نهادهای مدنی، رسانه‌ها و ارتباط میان گروه‌های مختلف جامعه با یکدیگر و با دولت نقش مهمی در موفقیت پاسخ‌گو نگه‌داشتن دولت دارد.

با توجه به نتایج این تحقیق نتایج اجرای درست پاسخ‌گویی اجتماعی در سطح حکمرانی بخش عمومی علاوه بر اثرات بخشی مانند بهبود ارائه خدمات و استفاده بهینه از امکانات دارای اثرات وسیع‌تری در سطح جامعه مانند افزایش اعتماد عمومی و ارتباط بهتر مردم با یکدیگر و کارگزاران خواهد داشت و در سطح کلان نیز می‌تواند باعث افزایش مشروعیت حاکمیت و بقای سیاسی دولت‌ها شود.

دولت پاسخ‌گو در یک جامعه شرایط جلب اعتماد عمومی شهروندان را فراهم می‌کند و درنهایت، باعث افزایش مشارکت عمومی شهروندان در امور سیاسی و اجتماعی از قبیل انتخابات خواهد شد [۲۸]. پاسخ‌گویی اجتماعی درحقیقت مکمل سازمان‌های کنترل‌کننده است و افراد اگر علائم فساد را ببینند سازمان‌های نظارتی را برای رسیدگی فعال می‌کنند [۲۹]. هرچند تحقیقات زیادی در مورد مزایای پاسخ‌گویی اجتماعی برای بهبود حکمرانی وجود دارد اما برخی محققان در این حوزه معتقدند پاسخ‌گویی در همه موارد به بهبود عملکرد منجر نمی‌شود چراکه ممکن است با ایجاد هزینه‌های زیاد و کاهش قدرت تصمیم‌گیری و استقلال و نوآوری و ارزش‌آفرینی مدیران همراه باشد [۳۰].

محدودیت پژوهش

از جمله محدودیت‌های این مطالعه می‌توان به کم‌بودن مطالعات و منابع علمی در زبان فارسی با موضوع پاسخ‌گویی اجتماعی در حکمرانی و همچنین کاربرد وسیع و متفاوت پاسخ‌گویی اجتماعی در آموزش پزشکی اشاره کرد.

در این جهت، پیشنهاد می‌شود بررسی ابعاد مختلف این مفهوم در نظام سلامت و بررسی دیدگاه‌های سیاست‌گذاران، مدیران و ارائه‌دهندگان خدمات سلامت و همچنین گیرندگان و همچنین ابزارهای اندازه‌گیری پاسخ‌گویی اجتماعی مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

پاسخ‌گویی اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد بنیادین حکمرانی خوب، جایگاهی ویژه در مدیریت بخش سلامت دارد. درک دقیق از مفهوم و ویژگی‌های آن می‌تواند راهگشای تدوین راهبردهای اثربخش برای پیاده‌سازی عملی این رویکرد باشد. برخلاف برداشت سطحی که پاسخ‌گویی را صرفاً وظیفه حکمرانان در قبال مردم می‌داند، رویکردهای نوین بر نقش فعال شهروندان در مطالبه‌گری عمومی و الزام حاکمیت به پاسخ‌گویی تأکید دارند. تحلیل مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی در این پژوهش نشان داد که نقش مهم و اصلی در پاسخ‌گو نگه‌داشتن سیاست‌گذاران و مدیران سلامت را توانمندی و مطالبه‌گری عمومی تشکیل می‌دهد. در این چهارچوب، هرچند ایجاد بستر مناسب برای ارتباط دوسویه میان مردم و حاکمیت و فراهم‌سازی امکان پرسشگری از سوی دولت اهمیت دارد، اما توانمندسازی جامعه و ارتقای آگاهی شهروندان درباره حقوق و مسئولیت‌هایشان نقشی تعیین‌کننده‌تر ایفا می‌کند.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد فراهم‌سازی پیش‌شرط‌های لازم برای شکل‌گیری رابطه پاسخ‌گویی اجتماعی، پیامدهای مثبت متعددی در سطح سازمانی و اجتماعی به‌همراه خواهد داشت؛ از جمله ارتقای کیفیت خدمات سلامت، افزایش اعتماد عمومی، و بهبود کارآمدی نظام حکمرانی. درنهایت، این فرایند می‌تواند به تحکیم بنیان‌های دموکراسی و مشارکت فعال شهروندان در تصمیم‌گیری‌های کلان جامعه یاری رساند.

تشکر و قدردانی

تضاد منافع

ملاحظات اخلاقی

پروتنک مطالعه پیش از اجرا توسط کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی تهران بررسی و تأیید شد (کد مصوبه: IR.TUMS.SPH.REC.1401.032). پژوهشگران در تمامی مراحل نگارش و تحلیل، اصول امانت‌داری علمی را از جمله استفاده صحیح و شفاف از منابع، پرهیز از هرگونه سرقت علمی، و گزارش صادقانه یافته‌ها بدون دستکاری یا تحریف رعایت کرده‌اند.

سهم نویسندگان

حمایت مالی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری تخصصی در رشته سیاست‌گذاری سلامت با عنوان «پاسخ‌گویی اجتماعی در وزارت بهداشت، عوامل تعیین‌کننده و راهکارهای ارتقا» است.

REFERENCES

- Ruppen D, Brugger F. "I will sample until things get better—or until I die." Potential and limits of citizen science to promote social accountability for environmental pollution. *World Dev.* 2022;157:105952. [Link]
- Boydell V, McMullen H, Cordero J, Steyn P, Kiare J. Studying social accountability in the context of health system strengthening: innovations and considerations for future work. *Health Res Policy Syst.* 2019;17(1):34. PMID: 30925889 DOI: 10.1186/s12961-019-0438-x
- Bearfield DA, Berman E, Dubnick MJ, editors. Encyclopedia of Public Administration and Public Policy. 5 vols. Routledge; 2020. [Link]
- Bovens M. Analysing and assessing accountability: a conceptual framework. *Eur Law J.* 2007;13(4):447-468. DOI: 10.1111/j.1468-0386.2007.00378.x
- Lister S, Sadasivam B. Fostering social accountability: from principle to practice—a guidance note. New York: United Nations Development Programme; 2010. [Link]
- Brummel L, de Blok L. Do political and social accountability arrangements increase citizens' legitimacy perceptions? A vignette experiment in the Netherlands. *Public Manag Rev.* 2024;26(11):3365-3389. DOI: 10.1080/14719037.2024.2337843
- The Academy of Persian Language and Literature. Accountability [Internet]. 2018. [Link]
- Bovens M, Schillemans T, Hart PT. Does public accountability work? An assessment tool. *Public Adm.* 2008;86(1):225-242. DOI: 10.1111/j.1467-9299.2008.00716.x
- McGrath SK, Whitty SJ. Accountability and responsibility defined. *Int J Manag Proj Bus.* 2018;11(3):687-707. DOI: 10.1108/IJMPB-06-2017-0058
- Hassanian ZM, Sadeghi A, Bagheri A, Moghimbeighi A. Nurses' social responsibility and its relationship with their demographic profiles. *Avicenna J Nurs Midwifery Care.* 2017;25(2):45-53. DOI: 10.21859/nmj-25026
- Brummel L. Social accountability between consensus and confrontation: developing a theoretical framework for societal accountability relationships of public sector organizations. *Adm Soc.* 2021;53(7):1046-1077. [Link]
- Boelen C, Heck JE. Defining and measuring the social accountability of medical schools. Geneva: World Health Organization; 1995. [Link]
- Rajendra AB. Social accountability of research publications in journals. *J Orofac Sci.* 2021;13(1):1-2. [Link]
- Khosravi MF, Mosadeghrad AM, Arab M. Health system governance: a conceptual review. *Hakim Res J.* 2021;24(1):5. [Link]
- Shoja M, Rasouli P, Khankeh H. Clarifying the concept of accountability in nursing: a concept analysis with Walker and Avant's approach. *IJCA.* 2023;1(4):59-67.

- [Link]
16. Berenskoetter F. Approaches to concept analysis. *Millennium*. 2017;**45**(2):151-173. DOI: [10.1177/0305829816651934](https://doi.org/10.1177/0305829816651934)
 17. Nuopponen A. Methods of concept analysis: a comparative study. *LSP J*. 2010;**1**(1). [Link]
 18. Mastruzzi M, Kaufmann D, Kraay A. The worldwide governance indicators: methodology and analytical issues. Washington, DC: World Bank; 2010. DOI: [10.1596/1813-9450-5430](https://doi.org/10.1596/1813-9450-5430)
 19. Abimbola S, Drabarek D, Molemodile SK. Self-reliance or social accountability? The raison d'être of community health committees in Nigeria. *Int J Health Plann Manage*. 2022;**37**(3):1722-1735. PMID: [35178776](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35178776/) DOI: [10.1002/hpm.3438](https://doi.org/10.1002/hpm.3438)
 20. Kirk T. A strategic approach to social accountability in Pakistan. Brighton, UK: Institute of Development Studies; 2017. [Link]
 21. Bovens M, Wille A. Indexing watchdog accountability powers: a framework for assessing the accountability capacity of independent oversight institutions. *Reg Gov*. 2021;**15**(3):856-876. DOI: [10.1111/rego.12316](https://doi.org/10.1111/rego.12316)
 22. Kanyane M, Mutema EP, Zikhali T. Social accountability in local government: lessons from Vuwani, South Africa, and Gweru, Zimbabwe. *J Public Aff*. 2022;**22**(3):e2581. DOI: [10.1002/pa.2581](https://doi.org/10.1002/pa.2581)
 23. Neu D, Saxton G, Rahaman A, Everett J. Twitter and social accountability: reactions to the Panama Papers. *Crit Perspect Account*. 2019;**61**:38-53. [Link]
 24. Friel S, Townsend B, Fisher M, Harris P, Freeman T, Baum F. Power and the people's health. *Soc Sci Med*. 2021;**282**:114173. PMID: [34192622](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34192622/) DOI: [10.1016/j.socscimed.2021.114173](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114173)
 25. Araei V. The macro mechanism of accountability of the executive branch in the system of the Islamic Republic of Iran based on the constitution. *Iran Pattern Prog*. 2022;**9**(4):e147242. [Link]
 26. Lambert-Mogiliansky A. Social accountability to contain corruption. *J Dev Econ*. 2015;**116**:158-168. DOI: [10.1016/j.jdeveco.2015.04.006](https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2015.04.006)
 27. Anhoundo G, Nasiri K, Wiktorowicz ME. Improving social accountability processes in the health sector in sub-Saharan Africa: a systematic review. *BMC Public Health*. 2018;**18**(1):497. PMID: [29653531](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29653531/) DOI: [10.1186/s12889-018-5407-8](https://doi.org/10.1186/s12889-018-5407-8)
 28. Rahnavard F, Bayati Chaleshtari T, Taherpour Kalantari H, Monavarian A. Accountability in public policy networks. *Manag Dev Process*. 2018;**30**(4):35-68. [Link]
 29. Hidalgo Jara M. Social accountability mechanisms and controlling corruption: the case of Ecuador, 2007–2016 [doctoral dissertation]. London: UCL; 2021. [Link]
 30. Olsen JP. Democratic order, autonomy and accountability. In: The Routledge handbook to accountability and welfare state reforms in Europe. Routledge; 2016. p. 29-44. [Link]